

Socialinių mokslų forumas pašaliečio akimis, arba ko „tūlas teisininkas“ galėjo pasisemti iš „neteisininkų“

1. Kaip medicinos mokslui pakanka žmogaus ligų, akademiniam teisės analitikui iš esmės užtenka valstybės teisės aktų ir jų formuluočių aiškinimo ar taikymo aktualijų¹. Todėl klasikinė – „grynoji“² – jurisprudencija Lietuvoje tradiciškai linkusi būti abejinga kitų socialinių mokslų raidai, nors ji pasižymi didesne sparta („internacionalizacija“) ir netgi skverbimusi į juristų aruodą, pavyzdžiui, lobizmo, partijų, frakcijų ar lyčių kvotų institucionalizacijos tematiką³. Atsižvelgiant į tai, galima (nors nereikėtų pernelyg) stebėtis, kad Lietuvos teisininkai mokslininkai paprastai nedalyvauja akademiniuose renginiuose, kuriuose neskaitomi pranešimai juridine tematika.

Ne išimtis – šių eilučių autorius, gerokai dvejojęs, ar reaguoti į netikėtą elektroninį siūlymą š. m. gegužės 22–24 dienomis atvykti į Molėtuose rengiamą Socialinių mokslų forumą, kurio prelegentų ir dalyvių dauguma – doktorantūros studijas vainikavę ar jas bebaigę politologai, sociologai, filologai, filosofai, istorikai ir kitokie „neteisininkai“. Sparnuoti daugiaprasmiai jų pranešimų pavadinimai⁴ rėžia įprastą juridinę „klausą“, ką jau kalbėti apie vaizduotę... Tačiau apsisprendimą dalyvauti, tiksliau, smalsumo „triumfą“ prieš nuogaštavimą išstisus dvi dienas patirti nevisavertiškumo („baltos varnos“) sindromą, lėmė įžvalga, kad dabartinė teisės samprata būtų gerokai skurdesnė, jei „netipiniai“ juristai, pavyzdžiui, fizikos ir politologijos „ragavę“ prof. E. Kūris⁵, nebūtų tarpdalykiškai prakalbę apie „naująją konstitucinės teisės paradigmą“, „teisės transplantatus“, „konstitucinę inžineriją“, „teisės principų tinklą“ ar „teisės norminį krūvį“.

Taigi, ko pavyko pasisemti forumė ir kaip jis įsiminė pašaliečiui?

2.1. Renginio organizatorei Ainei Ramonaitei pasveikinus auditoriją ir palinkėjęs jai gyvai diskutuoti 6 sesijose⁶, pirmoji prelegentė Viltė Drūlienė (pranešimas: „Lingvisto žvilgsnis į elitą“⁷) atskleidė tam tikrus „vienos semantinės eilės žodžius“, „sintagminius žodžių santykius“⁸, „paradigminius žodžių santykius“⁹, kitas lingvistines kategorijas. Tuo remiantis pateiktas lietuviškas „elito“ atitikmuo (aukštuomenė!), *sinonimai* (išrinktieji, galinčiausieji) ir *antonimai* (masės, liaudis, tauta) bei turinio sampratos įvairovė, pavyzdžiui, tuo aspektu, kad elitas – tarsi *uždara vieta*, į kurią reikia patekti (prasibrauti, prasimušti), arba *ankšta sąlygiška vieta*, kurioje reikia išsilaikyti (išlikti), taigi „sąlyginio priklausymo“ dalykas „ribotų vietų“ aspektu. Visa tai, pasak pranešėjos, atspindi periodiniuose leidiniuose vartojami žodžių junginiai: „autoverslo elitas“, „bedievių elitas“, „dvasios aristokratija“.

Tokie teiginiai paskatino šių eilučių autorių susimąstyti, kad nors „elitas“ nėra teisinis terminas, jo apibrėžties kalbiniai aspektai, kad ir minėti *antonimai* (masės, liaudis, tauta), gali būti veiksmingai panaudoti vaizdingai aiškinant Lietuvos 1992 m. Konstitucijoje įvirtintą tautos suvereniteto ir atstovaujamosios demokratijos konstrukciją. Šiuo požiūriu Seimo nariai (-ės) kaip tautos atstovai (-ės) gali būti vaizdingai vadinami hipotetiniu (sąlyginiu) „4 metų trukmės tautos elitu“, kuris iš esmės skiriasi palyginti su Abiejų Tautų Respublikos bajorų luomu¹⁰. Dabar norint patekti į Seimą nebūtina *gimti tam tikroje šeimoje*¹¹, tačiau vis sunkiau įsiterpti į išrinktųjų „žiedą“ pasižymint individualumu ar „nepriekaištingos reputacijos“ dar sunkiau – pagal tuos kriterijus išsilaikyti daugiau nei vieną kadenciją...

Be to, elito kategoriją verta panaudoti analizuojant konstituciškai reikšmingus valstybės ritualus, procesijas ir jų dalyvius, pavyzdžiui, asmenis, kurie paprastai kviečiami į oficialius valstybės institucijų rengiamus minėjimus ir pokylius (Vasario 16-osios, Kovo 11-osios, Liepos 6-osios proga), išrinkto Respublikos Prezidento prisiekimo procedūrą (inauguraciją) ar metinį jo pranešimą. Šiame kontekste verta pasakyti, kad išrinktas Respublikos Prezidentas prisiekia „Vilniuje, dalyvaujant Tautos atstovams – Seimo nariams“ (Konstitucijos 82 str.), nors inauguracijoje tradiciškai dalyvauja ir kiti kviestiniai asmenys, tuo savaiame (bent keletui valandų) tampantys sąlyginio „oficialaus kviestinio elito“ dalimi. Jiems rezervuojamų „ribotų vietų“ Seimo rūmuose problemą nesėkmingai bandyta sušvelninti prieš keletą metų – išrinktas Lietuvos valstybės vadovas pareiškė norįs prisiekti Katedros aikštėje...

Tokia ar panaši mąstysena, toliau plėtojama V. Drūlienės pranešimo kontekste, pasirodo, gali priversti net maloniai krūptelėti. Būtent tai galima patirti suvokus, kad minėta lingvistinė kategorija „paradigminiai žodžiai santyčiai“ kone idealiai tinka apibūdinti abstrakčių ir nerišlių Konstitucijos formuluočių sistemą, kurioje: a) nėra ir negali būti absoliučios subordinacijos, prieštaravimo ar nebaigtumo; b) glūdi potekstės („kontekstinės prasmės“) klodai. Oficialaus teismo šią klodų supratimo plėtra 1993–2003 m. atskleidė esminį Lietuvos konstitucinės teisės sistemos pokytį: „paradigmos transformaciją“¹² tuo aspektu, kad sistemos „svoris“, tradiciškai priskirtas Konstitucijos raidei ir įstatymų leidėjo nuožiūrai ją patikslinti, *pasislinko* link Konstitucinio Teismo doktrinos, t. y. teismo Konstitucijos interpretavimo. Tai nėra Lietuvos ar kelių jos teisėjų, linksniuojamų tam tikruose dienraščiuose, naujadaras, juolab pasikėsinimas į šimtametę parlamento misiją kurti įstatymus. Per pastaruosius 50 metų pasaulyje (JAV, Prancūzijoje, Lenkijoje ar Latvijoje) nuvilnijo ir išblėso daugybė viešų parlamento ar net prezidento nepasitenkinimų konstitucine justicija, kuri dėl to tik stiprėjo ir konstitucinių teismų lygmeniu įsitvirtino beveik visoje Vidurio ir Vakarų Europoje.

2.2. Vilius Ivanauskas, referuodamas atlikto tyrimo temą „Sovietinė modernizacija ir lietuviškosios nomenklatūros nacionalinio (etninio) tapatumo projekcijos“, analizavo vadinamojo tarybinio laikotarpio (LTSR) funkcionierių statuso, savimonės ir veiklos ypatumus. Jiems pranešėjas, be kita ko, priskyrė savitą trijų nomenklatūrininkų grupių (partokratai, technokratai, kultūrininkai) politinį identitetą – „internacionalizmo marginalizavimą“, deklaratyvų diskursą – nuolatinio progreso viziją, sovietinės visuomenės kūrimo planavimą pagal „lietuvišką projekciją“ („kultūrinį intymumą“), ūkio raidos planavimą ir tam pasitarnauti turėjusį... subtilų kyšininkavimą siekiant gauti atitinkamą finansavimą. Minėtus *partokratus* pagal pranešime pateiktus kriterijus galima suprasti kaip vadovujančius komunistų partijos veikėjus, *technokratus* – atsakingus gamybininkus, agrarininkus ir energetikus, *kultūrininkus* – visuomeninio kultūrinio gyvenimo formuotojus kontrolierius (cenzorius). Visi jie sovietmetį suvokė ar tebesuvokia, be kita ko, kaip labai intensyvią modernizaciją, kuri LTSR, kaip sąjunginės respublikos, lygmeniu įgavo „dvigubo tapatumo“ ar „lokalaus tapatumo“ strategiją (projekcija). Šiuos ir kitus teiginius prelegentas grindė ir savo pokalbiais (interviu) su 39 (!) atsakingais LTSR laikotarpio pareigūnais.

Žvelgiant iš jurisprudencijos „varpinės“, V. Ivanausko tezes galima atitinkamai panaudoti retrospektyviai analizuojant tokius painius teisinius politinius rebusus, kaip antai Europos Sąjungos lėšų „kriminalinių įsisavinimų“ (liūdnei pagarsėjusių „atkatų“) genezė, viešųjų konkursų skaidrumo ir objektyvumo kliuvinių ištakos, neproporcingas ankstyvosios Jurgos Ivanauskaitės erotinės kūrybos cenzūravimas (įžvelgiant 1993 m. knygoje „Ragana ir lietuvaičiai“ pornografinių aspektu), ką jau kalbėti apie šių metų įtakingų valstybės politikų ir kai kurių žurnalistų radikalaus turinio ir neadekvataus formato „kritinį diskursą“ mistinio teisėjų klanų ir net tariamai nelegalios (neregistruotos) „teisininkų partijos“ klausimu¹³. Žinoma, moksliskai banalu kildinti Lietuvos Respublikos teisinę problematiką tik iš LTSR palikimo. Anot prof. V. Justickio, kriminalistai anksčiau aiškino, kad dėl daromų nusikaltimų kaltas kapitalizmas, dabar jie bando aiškinti, kad viskuo kaltas socializmas¹⁴...

Beje, dėmesio verta pranešėjo išvada, kad sovietinė modernizacija daugiausia rėmėsi *nuolatinio progreso vizija*, t. y. tariamo žengimo į „šviesų rytojų“ ideologija. Suvokiant tokias populistinės politikos, darančios žmogų infantiliskai patiklų, žalingumą, galima atitinkamai abejoti jos radikaliomis priešingybėmis – nuolatinio oficialaus besiantinančios ar jau „atėjusios“ *krizės* artikuliacijomis – nauda, ypač jei ta krizė tarsi iš anksto juridiskai įtvirtinta (garantuota) Seimo patvirtintoje Vyriausybės veiklos programoje¹⁵...

2.3. Kristina Veličkaitė (jos pranešimo tema: „Europietiškos tapatybės paieškos Lietuvos elite“) pažymėjo europietiško šaltinių paiešką, t. y. asmens pojūčio, kad jis yra europietis, aktualiją, su tuo susijusią *vienybės įvairovėje* idėją „moralės universalizmo“ klausimą.

Bandant prelegentės teiginius perkelti į teisinės mąstysenos lygmenį ir atitinkamų jurisprudencijos problemų kontekstą, galima samprotauti, pavyzdžiui, apie 1791 m. Gegužės trečiosios konstitucijos vertybinio įsisąmoninimo (ne tik atminimo¹⁶) problemą bendrų Lietuvos ir Lenkijos konstitucionalizmo ištakų tapatumo pripažinimo (arba bent *pripažinimo brandinimo*) kontekste¹⁷, Lietuvos tautinių mažumų integraciją ir iki šiol sustingusį (ne-kintantį) termino „lietuvis“ („lietuviai“) viešą vartojimą ne tik etnine kultūrine, bet ir „Konstitucijos prasme“¹⁸, tam tikros tautybės piliečių vardų ir pavardžių (ne)rašymo piliečio pase lietuvių kalbos „(r)ašmenimis“¹⁹ įteisinimo galvosūkį ir su tuo susijusį Valstybinės lietuvių kalbos komisijos, kaip „aukščiausiosios lituanistų institucijos“²⁰, rezervuotą požiūrį į „europietiškos“ lotynų kalbos raides „w“ ar „q“.

2.4. Jolita Viluckienė pakreipė renginį kitos tematikos linkme – „Judėjimo negalią turinčių asmenų fenomenologinė gyvenamojo pasaulio analizė“. Prelegentė, vartodama ir atskleisdama savito turinio kategorijas („negalios patirtis“, „negalios pozityvumas“, „susitapatinimas su negalia“, „negalios tapatumas“, „vežimėlio estetika“), naudodama gausią vaizdinę medžiagą (ir atitinkamus interviu) atskleidė tai, kas netikėtai susisiejo su skaitytais (minėtais) forumo pranešimais – tapatumo (identiteto) ir net tam tikro (*quasi*) elito kategorijomis.

Pirminiai pranešėjos tyrimo rezultatai rodo, kad judėjimo negalią turinčių asmenų savimonėje juos supantis pasaulis, tiksliau, jų padėtis tame pasaulyje, išsikristalizuoja įvairiai: vieni respondentai pažymi negatyvų (likimo baismės) aspektą, kiti – tam tikrą pozityvą: „negalią kaip gyvenimo būdą po traumos“, „perlaužimą į galbūt geresnį žmogų“. Tokiame kontekste, t. y. negatyvių ir pozityvių aspektų suvokimo alternatyvose, kaip rodo prelegentės tyrimas, atitinkamai išikomponuoja daugybę netikėtų aspektų, kaip antai: a) teigiamas požiūris į vežimėlį kaip.... „savo batus“ ir subtilios estetikos raiškos priemonę (t. y. priežiūros reikalaujantį objektą); b) neigiamą reakciją į paternalistinį (perdėtai globėjišką) praeivių dėmesį ir rūpestį (nebūtinos pagalbos siūlymą). Su tokiais ir panašiais respondentų požiūriais, anot pranešėjos, atitinkamai susijusios kategorijos „egzistencinis skausmas“, „dabarties refleksija“ ir, kaip minėta, net „elitas“. Pastarąją kategoriją galima sąlygiškai vartoti, apibūdinant judėjimo negalią turinčių asmenų grupę, kuri rehabilitacijos įstaigose ar stovyklavietėse susidaro asmens fizinės jėgos (pasireiškiančios valdant vežimėlį) ir valios ar įtaigos (pasireiškiančios bendraujant) pagrindu.

Tokiame kontekste galima rasti sąsajų su konstituciniu solidarumo principu, valstybės laiduojama medicinos pagalba ir „invalidumo pensija“ (52 str.), taip pat Konstitucinio Teismo praktika, pavyzdžiui, 2003 m. gruodžio 3 d. nutarimu, kuriame išaiškinta: „Valstybei, kaip visos visuomenės organizacijai, tenka pareiga rūpintis savo nariais senatvės, invalidumo, nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo [...] atvejais. [...] pilietinėje visuomenėje solidarumo principas nepaneigia asmeninės atsakomybės už savo likimą, todėl socialinės apsaugos teisinis reguliavimas turi būti toks, kad būtų sudarytos prielaidos ir paskatos kiekvienam visuomenės nariui pačiam pasirūpinti savo gerove, o ne pasikliauti vien valstybės laiduojama socialine apsauga.“

2.5. Vyginta Ivaškaitė-Tamošiūnė (jos tyrimo tema: „Kaip matuoti žmonių gerovę (angl. *well-being*)?“) pažymėjo gerovės (tarsi gyvenimo kokybės indekso) vertinimo „galimybių prieigos“, „kintamų indikatorių“ ir „dimensijų pasirinkimo“ aktualumą, sąlyginių kriterijų įvairovę (pvz., pajamos, būstas, sveikata, išsilavinimas, pasitenkinimo savo veikla jausmas).

Visa tai skatina atsižvelgti į Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalį: „Valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų *bendrai tautos gerovei* (išryškinta – *aut.*).“ Toks principas, pasak Konstitucinio Teismo, be kita ko, reiškia, kad „ūkinės veiklos teisinis reguliavimas nėra savitiksliis dalykas, jis yra socialinės inžinerijos priemonė, būdas per teisę siekti tautos gerovės; sąvokos „bendra tautos gerovė“ turinys kiekvienu konkrečiu atveju atskleidžiamas atsižvelgiant į ekonominius, socialinius bei kitus svarbius veiksnius; kita vertus, „bendra tautos gerovė“ neturi būti priešpriešinama paties ūkio subjekto, t. y. to subjekto, kurio veikla yra reguliuojama, gerovei, teisėms ir teisėtiems interesams“²¹.

2.6. Dovilė Žvalionytė (referatas: „Lietuvos gyventojų migracija – ar veiksmingas reguliavimas?“) atskleidė šalies demografinės padėties pokyčius, galimas jų priežastis, pastarųjų tinkamo įvertinimo ir veiksmingo reguliavimo aktualiją. Ji ypač atsiskleidžia specialaus akto – „Ekonominės migracijos reguliavimo strategija“²² – įgyvendinimo požiūriu (iš dalies – „protų susigrąžinimo programos“ lygmeniu). Anot prelegentės, migraciją, kaip ir „grįžtamąją migraciją“, lemia įvairūs veiksniai, pavyzdžiui, emociinės priežastys, aukštas korupcijos lygis, nusivylimas. Tai rodo tyrimas, atliktas, be kita ko, taikant „kvotinės internetinės apklausos metodą“ (šiuo atveju pasirenkama respondentų kvota pagal lytį, amžių, išvykimo šalį), atliekant „giluminius interviu“ (taigi taikant kokybinio tyrimo metodą), analizuojant deklaruotus duomenis.

Tokie pranešimo aspektai teisininko mąstysenoje gali atgaivinti prisiminimus, kad Lietuvoje 1991–2000 m. galiojo Emigracijos įstatymas²³, kurio 1 straipsnis („Teisė emigruoti“) suponavo, jog emigracija yra tam tikra vertybė²⁴, nors iš esmės konstitucinė vertybė yra prigimtinė žmogaus laisvė, taigi ir judėjimo bei kilnojimosi laisvė, tačiau ne emigracija, kuri vyksta įgyvendinant minėtas laisves. Tiesa, sisteminis minėto įstatymo aiškinimas rodė, kad „masinė“ emigracija ir nuolatinis jos kurstymas yra blogybė, reikalauti jam taikyti prevencines ir kardomąsias poveikio priemones (sankcijas²⁵). Tai patvirtina dabartinė Administracinių teisės pažeidimų kodekso 207 straipsnio

redakcija: „Sistemiškas raginimas arba kurstymas žodžiu, raštu arba kitokiu būdu Lietuvos Respublikos piliečius emigruoti į užsienį – užtraukia baudą nuo vieno tūkstančio iki dviejų tūkstančių litų.“ Toks imperatyvumas minėtos ūkinės krizės kontekste, deja, gali pasirodyti kaip *šauksmas tyruose...*

2.7. Inga Hilbig (pranešimas: „Uždaryk langą, gerai? ir „Would you mind closing the window please? Lietuvių ir anglų prašymų strategijų analizė“) atskleidė „prašymo“ kaip subtilaus „lingvistinio veiksmo“ ir „skatinamojo sakinio formos“ esmę ir ypatumus lyginamuoju (lietuvių ir anglų kalbų) požiūriu. Prelegentė pažymėjo prašymų „skatinamąją funkciją“, „eksplicitinius prašymus“ (jie rodo tiesioginį prašymo formos ir funkcijos ryšį), „negatyvų mandagumą“ (juo išlaikomas atstumas tarp prašymo „intencijos ir jos adresato“), „prašymo imperatyvus“ (pvz., „Eik į parduotuvę“). Lyginamasis prašymų tyrimas, atliktas taikant „diskurso tyrimo testą“ ir „neutralizuojant respondentų lyties veiksni“ rodo tam tikrus kalbinių prašymo konstrukcijų Lietuvoje ir Anglijoje skirtumus. Juos lemia, be kita ko, neadekvatus „atsutumo ir privatumo poreikis individualistinėje kultūroje“, „kolektyvinės ir mažiau egalitariškos bendruomenės“ (Lietuvoje) veiksnys.

Šie lingvistiniai mandagumo aspektai iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti esą bendrosios erudicijos ir kalbų mokymosi dalykas, nekeliantis jokių teisinių asociacijų ar tam tikrų teisės normų vaizdinių. Tačiau, pasirodo, kad net ir šia forumo tema juristas gali atitinkamai diskutuoti arba bent mintyse samprotauti, remdamasis... Lietuvos Respublikos teisės aktuose pateiktomis „procesinio mandagumo“ ar „imperatyvių prašymų“ nuorodomis. Jas galima išvelgti, pavyzdžiui:

a) Konstitucinio Teismo Įstatymo (46 str.) normoje: „Visi proceso dalyviai į Teismą kreipiasi [...] žodžiais „Aukštasis Teisme“ arba „Gerbiamasis Teisme“;

b) Konstitucinio Teismo reglamento (72 str.) nuostatoje „Per Konstitucinio Teismo posėdį tvarką salėje prižiūri Teismo tvarkdarys. Teisėjams įeinant į posėdžių salę ir išėinant iš jos, jis paskelbia: „Prašom stoti, Teismas eina!“ Pastarasis žodžių junginys, matyt, gali būti vertinamas ir kaip imperatyvus prašymas, ir kaip... mandagus įsakymas (!), kurio teisinės esmės nekeičia žodis „prašom“.

Šiame kontekste verta pažymėti ir tai, kad teisės profesorius E. Kūrio publikacijose ir jo vadovaujamo Konstitucinio Teismo nutarimuose įdiegta juridinė kalbinė kategorija „eksplicitinės nuostatos“²⁶ ir „implicitinės nuostatos“²⁷ vienaip ar kitaip asocijuojasi su Ingos Hilbig pranešime pažymėtais „eksplici-

tiniais prašymais“, kuriuos, sekant konstitucinės terminijos raidos pavyzdžiu, matyt, reikėtų nagrinėti papildomai išskiriant... „implicitinius prašymus“!

2.8. Jūratė Kavaliauskaitė (referatas: „Kam politinėje komunikacijoje tarnauja ironija? TPP rinkimų kampanijos atvejis“) pagyvino forumą vaizdingais, politinės reklamos ir „antireklamos“ pavyzdžiais, kalbininkų pasiūlyto (nepageidaujamų elektroninių laiškų nuorodos) „Spam“ lietuviško atitikmens „brukalas“ vertinimu rinkimų agitacijos kontekste.

2.9. Galina Vaščenkaitė savo pranešimu „Netikrumas tarptautiniuose santykiuose kaip struktūrinės galios didinimo priemonė“ atskleidė valstybinio nestabilumo ir nenuspėjamumo fenomeną supranacionaliniu lygmeniu ir ne tiek politinio silpnumo (nebrandumo), kiek sąmoningo galios didinimo aspektu. Pasak prelegentės, reikšminga išskirti tam tikras tarptautinių santykių ir jų dalyvių elgsenos (jos konstravimo) situacijas: tikrumo, rizikos, netikrumo. Pastaroji neturėtų būti suprantama formaliai. Platesniu požiūriu išeina, kad ne tik tikrumo situacija, bet ir jos priešingybė – netikrumo alternatyva – rodo ją kuriančio subjekto galią ar jos siekiamybę, kurią kiti tarpvalstybinių santykių dalyviai turi tinkamai įžvelgti ir vertinti.

Visa tai šių eilučių autoriaus mąstysenoje sukėlė atitinkamus vaizdinius, t. y. persikėlė į jurisprudencinį lygmenį labai kontroversišku aspektu – vertinant minėtą valstybės politikų (Seimo narių grupės) neadekvataus turinio ir formato kritiką teismų (ypač Konstitucinio Teismo) atžvilgiu, tiksliau, ieškant atsakymo, kokią situaciją (tikrumo, rizikos ar netikrumo) turėtų kurti Konstitucinis Teismas, svarstydamas, *ar apskritai ir kaip konkrečiai* reaguoti į viešus politinius kaltinimus remiant „teisėjų klaną“ ar „teisininkų partiją“²⁸. Viena vertus, paskelbus griežtą Teismo pareiškimą ir su juo kreipusis į Europos Sąjungos institucijas ar Europos Tarybos Venecijos komisiją, galima tikėtis sukurti „tikrumo situaciją“: Seimo nariai ir kiti viešieji asmenys hipotetiškai pritils, nes žinos, koks tarptautinis rezonansas neišvengiamai kils, jei minėta neadekvati kritika pasikartos (nesibaigs). Kita vertus, Konstitucinis Teismas, viešai pareiškęs protestą, rizikuotų tapti teisiškai šališkas, jei tam tikras Seime įregistruotas rezoliucijos projektas, kuriuo minėtą kritiką siūloma paversti oficialia, būtų priimtas ir apskūstas... Konstituciniam Teismui. Todėl, matyt, priimtinausia „netikrumo situacija“: protesto plūpsniais ar pagalbos šauksmais nereaguojanti konstitucinė justicija sąlygiškai didina „struktūrinę galią“...

2.10. Vytautas Michelkevičius (paskaita: „Fotografija kaip medijos dispozytyvas Lietuvoje 1969–1989 metais“) pažymėjo fotografijos diskursą

sovietmečiu, t. y. fotografiją kaip atskirą meno kalbą ir iškilų jos kūrėjų (Sutkaus, Rakausko, Kunčiaus, Macijausko) sukurtą tinklą bei jo „ašies turėtoją“ – Fotografijos meno draugiją.

Pranešėjas suaktyvino (suintrigavo) šių eilučių autoriaus teisinę mąstyseną, užsimindamas, kad jis, analizuodamas tarybinę fotografijos cenzūrą, nagrinėjo tik ją įveikusius darbus... Reaguojant į tai, galima samprotauti, kad vienas esminių ir tarpdalykiškai aktualiausių „medijos dispozityvo Lietuvoje 1969–1989 metais“ tyrimo aspektų – cenzūros filtro „nepraėjusios“ kūrybos pavyzdžiai (jei jie išliko).

2.11. Nida Vasiliauskaitė (jos pranešimo tema: „Vizualinė Lietuvos vardo tūkstantmečio ideologija (atvejo analizė)“) atskleidė konceptualiai diskutuotinus prieš tūkstantį metų Kvedlinburgo analuose negatyviai (arkivyskupo Brunono nužudymo kontekste) paminėto Lietuvos vardo šventinio minėjimo aspektus, susijusius su tam tikra vieša retorika ir argumentacija, atitinkamus renginius reklamuojančiais plakatais, kurie kupini istoriškai, meniškai ir net teisiškai kontroversiškos simbolikos, potekstės ar subtilios informacijos („Mūsų neremia: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, ...“). Tokiame kontekste susipina valstybiniai šūkių („Mus atrado“), krikščioniškas atodūsis („Mums skelbė žodį, o mes...“), inteligentiška savikritika („Mes barbarai“) ir pagoniška savigyna („Mes nesiklaupsime“)..

Visa tai, šių eilučių autorius nuomone, įgavo neįtikėtiną tarpdalykinį pobūdį, tiksliau, pojūtį, kad iš esmės negali būti išvalgaus bet kurių socialinių ir humanitarinių mokslų atstovo, objektyviai nerandančio Nidos Vasiliauskaitės tyrime įvėpimo plėtoti istorinę, politologinę, psichologinę, ekonominę ar teisinę diskusiją mįslingo Lietuvos vardo pirminio rašytinio paminėjimo „instrumentalizavimo“ tema.

2.12. Gintarė Žalkauskaitė („Lietuviškos raidės elektroniniuose laiškuose“) analizavo elektroninių laiškų nerašymo lietuvių kalbos raidėmis priežastis (pvz., „bendravimo tempas“, „įpratimas“, „nepatogumas skaityti“, „žaidimas gramatika ir sintakse“), „lietuviškų raidžių“ išdėstymą klaviatūroje („susipriešinimo politiką su klaviatūromis“), valstybės institucijų santrumpas (pvz.: „smm“ – Švietimo ir mokslo ministerija) jų interneto tinklalapių pavadinimuose.

Tokiame kontekste šių eilučių autoriui parūpo sužinoti, ar Lietuvos Respublikos valdžios institucijos, pavyzdžiui, ministerijos, turi teisinį pagrindą neatsakyti į joms adresuotą interesanto elektroninį laišką, parašytą „ne lietuviškomis raidėmis“. Tokio teisinio pagrindo, pasak prelegentės, iki šiol nėra

arba jis diskutuotinas. Išeina, kad viešai elektronei korespondencijai negalioja Konstitucijos (14 str.) nuostata, jog lietuvių kalba – valstybinė kalba, kuri, pasak Konstitucinio Teismo, reiškia *viešojo gyvenimo kalbą*.

2.13. Liudmila Arcimavičienė („Moralės modeliai politiniame diskurse: kontrastyvinė metaforos analizė“) tarsi įkūnijo išpūdingai informatyvaus ir vaizdingo pranešimo etaloną, atskleisdama, regis, išimtinai lingvistinio, bet, pasirodo, kone idealiai tarpdalykinio tyrimo rezultatą: mūsų kalba, būdama dinamiškas procesas, kupina „konceptualiųjų elementų“, tarp jų – metaforų, nusakančių žmogaus prioritetus, patirtį. Išeina, kad metafora – jungiamasis mąstymo elementas, taigi ne „puošmena“, bet gilaus mąstymo priemonė. Tai rodo įvairūs (prelegentės analizuoti) periodiniuose leidiniuose pavartoti žodžių junginiai: „politika – kelionė“, „politika – gydymas“, „politinės problemos – užkrečiamosios ar nepagydomos ligos“, „politikai, kurie užkrečia nepagydomomis ligomis“... Visa tai vainikavo metafora „niekas“, kuria kažkas iš auditorijos teisingai atsakė į keturis pranešėjos klausimus: „Ko trūksta vargšams?“, „Ko reikia turtuoliams?“, „Kas aukščiau už dievą?“, „Kas blogiau už velnią?“

Teisiniu požiūriu tam tikrų metaforų galima rasti ir... Konstitucijoje, pavyzdžiui, jos postulate: „Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas“ (77 str.). Tai reiškia, kad Respublikos Prezidento misija užtikrinti valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų „tarpfunkcinę partnerystę“²⁹, bet ne galimybė dekretais ar telefono skambučiais vadovauti ministerijoms (kurioms pagal 98 str. turi vadovauti ministrai), Vyriausybei (kurios veiklai pagal 97 str. turi vadovauti ministras pirmininkas), juolab Seimui, į kurį valstybės vadovas atvyksta prisiekti ir daryti metinį pranešimą...

2.14. Ernesta Buitkuvienė (referatas: „Moterų parlamentinio atstovavimo prielaidos ir galimybės“) pateikė lyčių politinio teisinio reprezentavimo aktualijas, atitinkamas disproporcijas ir galimus jų veiksnius lyginamuju bei nacionaliniu požiūriu.

Šie ir kiti prelegentės teiginiai, kurie siejasi su gausybe panašių tyrinėjimų užsienio valstybėse, konstituciniu požiūriu galėtų būti originaliai išplėtoti, papildomai analizuojant moterų atstovavimą Lietuvos Respublikos Vyriausybėje (ministrų kabinete), teismuose (!), Teisėjų taryboje (aukščiausioje teisėjų savivaldos institucijoje) ir (ypač) *notariate* – universitetinių teisės studijų absolventų bastione, kuris susiformavo LTSR laikais ir iki šiol išlieka unikalus Vakarų Europos valstybėse veikiančių notarų lyčių požiūriu.

2.15. Vaidas Morkevičius ir Tomas Krilavičius („Kaip analizuoti Seimo narių balsavimus? Metodologinės pastabos“) žaismingai nagrinėjo Seimo narių balsavimų tyrimo galimybes, t. y. valstybės politikų balsavimo „už“, „prieš“, taip pat susilaikymo ar nedalyvavimo posėdžiuose pavertimo tam tikromis dimensijomis, išsisingomis formulėmis ir „pabirusiais rutuliukais“ prieigas.

Tokią analizę ir jos metodiką konstituciniu teisiniu požiūriu galima vertinti kaip nepaprastai perspektyvią, ypač koalicinės ar „mažumos“ Vyriausybės sudarymo (ir jos trapumo saugojimo ar stiprinimo), „frakcijų drausmės“ nesilaikymo žurnalistinio pavišimo ir (ypač) lobistų gausėjimo atvejais. Žinoma, kol Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos tinklalapyje skelbiamas lobistų sąrašas yra gležnas, sunku tikėtis, kad parlamentarų balsavimų analizė pagal JAV pavyzdį pavirs „geidžiama pasiūla“, turinčia daugiau nei statistinę „paklausą“. Žinoma, mokslinė teorinė grafinio Seimo narių balsavimų vaizdavimo vertė nėra sąlygojama jo užsakovų gausėjimo.

Beje, prelegentai užsiminė, kad gyvuoja... JAV konstitucinės justicijos, t. y. ją vykdančio Aukščiausiojo Teismo teisėjų balsavimų tyrimai ir jų subtili metodika! Šiuo teisiniu statistiniu klausimu Lietuvoje, matyt, tegalima gūžčioti pečiais, nes įstatymai (pvz., Konstitucinio Teismo įstatymas) draudžia teisėjams atskleisti „balsavimo paslaptį“ ir teleidžia pasitenkinti *atskirąja nuomone*, kuri savaime negali tapti iškalbingu visų teisėjų balsų pasiskirstymo šaltiniu.

2.16. Paskutinis forumo pranešimas – Kęsto Kirtiklio („Kritinės prieigos socialiniuose moksluose pagrindimo problema“), anot minėtos Ainės Ramonaitės, tapo „renginio desertu“. Prelegentas suntrigavo, užsisklęsdamas Maxo Weberio pasiūlytoje mokslininko „raudonųjų linijų“ schemeje, kurioje susipina kritiškai ir nekritiškai nusiteikusių mokslininko arba vertybiškai neutralaus ir „iš anksto užsiangažavusio“ analitiko alternatyvos, vadinamųjų natūralistų ir interpretatyvistų idealai.

Tokiame filosofiniame kontekste konstituciniu požiūriu tampa nebeaišku, koks vertybinis neutralumo minimumas leistinas (toleruotinas) aiškinant, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstitucijos nuostatas dėl „nuosavybės neliečiamumo“ ir „nuosavybės paėmimo visuomenės poreikiams“ (23 str.), „tradicines Lietuvos bažnyčias“ (43 str.) ar Lietuvos nesijungimo į „postsovietines Rytų sąjungas“ (žr. 150 str.)...

3. Apibendrinant išpūdžius ir juos atspindinčius samprotavimus galima teigti, kad renginio organizatorių sumanymas neabejotinai pavyko tarpda-

lykine ir organizacine prasme. Prelegentai pateisino ir absoliučia dauguma viršijo lūkesčius. Vienas ar du silpnėsi referatai nekeičia esmės.

„Tūlas teisininkas“ ar kitas užklydęs pašalietis galėjo (jei norėjo) pasi-semti gausybę *fix* idėjų.

Socialinių mokslų forumas – „konceptualioji metafora“!

NUORODOS IR PASTABOS

¹ Toks teiginys iš dalies grindžiamas šio straipsnio autoriaus 2008 m. pradžioje įvykusių telefono pokalbiu su TSPMI direktoriumi, kuris, reaguodamas į studentės U. N. skunde kvestionuojamą Seimo nario (ir atitinkamos politinės partijos vado-vo) A. P. dalyvavimą įprastoje semestro paskaitoje (ją Institute skaičiusio dėstyto-jo kvietimu), įtikinamai argumentavo, kad *kaip teisės paskaitose nagrinėjami teisės aktai, politologų akademiniuose užsiėmimuose tyrinėjami politiniai procesai ir juos veikiančios asmenys*, taigi ir konkretūs įtakingi Seimo nariai, jų pažiūros ar nuomonės tam tikru aspektu, pavyzdžiui, rezonansiniu pareigūno J. A. mįslingos žūties (ir gali-mu jos tyrimo trukdžių) klausimu.

² Žr. H. Kelzen. Grynoji teisės teorija. Vilnius, 2002.

³ Žr., pavyzdžiui, A. Luošaitis. Parlamento institucionalizacija ir teisėkūros pro-cesas: Lietuvos atvejis. Vilnius, 2005.

⁴ Žr. forumo programą internete (<http://www.socforumas.lt/?cont=skelbimai&lang=lt&nid=5968>).

⁵ Žr. E. Kūris. Konstitucinė teisė kaip jurisprudencinė teisė: konstitucinė justicija ir konstitucinės teisės paradigmos transformacija Lietuvoje. Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga. Vilnius, 2008.

⁶ Pirma forumo sesija – „Politinio elito tapatybės transformacijos“, antra – „So-cialinė (ne)gerovė: subjektyvūs ir objektyvūs aspektai“, trečia – „Komunikacinės strategijos kasdienybėje ir politikoje“, ketvirta – „Vaido politika“, penkta – „Visuo-menė tekste“, šešta – „Metodologinės re-vizijos“.

⁷ Dėl atitinkamų objektyvių veiksnių V. Drūlienės pranešimas buvo skaitomas ne penktoje forumo sesijoje („Visuomenė tekste“), kaip planuota (nurodyta programo-je), bet kaip pirmasis, t. y. vietoj pirmuoju planuoto E. Butkuvienės referato moterų parlamentinio atstovavimo tema (šis referatas skaitytas penktoje sesijoje).

⁸ Sintagmema – tai tam tikra žodžių junginio struktūrinė schema, egzistuojanti mūsų sąmonėje.

⁹ Paradigminiai santykiai – tai tos pačios rūšies kalbos vienetų kaip visumos, kaip tam tikros sistemos santykiai.

¹⁰ Daugiau žr., pavyzdžiui: K. Avižonis. Bajorai. Kaunas, 1940; E. Šileikis. 1791 metų Valdymo įstatymas Lietuvos Respublikos konstitucinės teisės sistemoje // 1791 metų gegužės 3 dienos Konstitucijos ir trečiųjų Lietuvos ir Lenkijos valstybių

įstojimo į Europos Sąjungą metinių iškilmingo minėjimo ir konferencijos medžiaga. Vilnius, 2007. P. 111–145.

¹¹ Gimi tam tikroje šeimoje (būtent: tokių Lietuvos valstybės piliečių, kurie patys ar jų tėvai, ar seneliai 1940 m. birželio 15 d. turėjo Lietuvos pilietybę, šeimoje!) reikia kandidatui į Respublikos Prezidentus. Žr. pilietybės „pagal kilmę“ cenzą, nustatytą Lietuvos Konstitucijos 78 straipsnyje. Plg., pavyzdžiui, JAV Konstituciją.

¹² Žr. 5-ą išnašą.

¹³ Teisėjų savivaldos, įvaizdžio, kitų profesinių interesų gynimas, kuris grindžiamas konstituciniais argumentais (tebūnie su minimalia „teisės politikos“ potekste), iš esmės neturėtų būti gretinamas su neleistina politine (tuo labiau partine) veikla. Antraip tektų kurioziškai manyti, kad pastaraisiais metais akivaizdžiai besitelkiantys mokytojai, gydytojai, policijos darbuotojai, bibliotekininkai ir kitų profesijų atstovai taip pat tampa X ar Y partija... Daugiau apie politikų kritiką Konstitucinio Teismo atžvilgiu žr., pavyzdžiui, tarptautinės teisės specialisto D. Žalimo reakciją (Lietuvos rytas. 2009, gegužės 30, p. 3).

¹⁴ Ši iškalbingą palyginimą prof. V. Justickis kūrybingai pritaikė viešoje habilitacijos procedūroje (teisės istorijos tematika), kuri šių metų gegužę vyko Vilniaus universiteto Teisės fakultete.

¹⁵ Seimo 2008 m. gruodžio 9 d. nutarimu patvirtintoje Vyriausybės programoje nustatyta: „Penkioliktoji Vyriausybė suvokia, kad artimiausios trukmės laikotarpiu svarbiausias uždavinys bus ekonomikos krizės ir jos pasekmių suvaldymas. *Be sėkmingo Krizės įveikimo plano įgyvendinimo likusią Vyriausybės programą įgyvendinti bus tiesiog neįmanoma* (išryškinta – aut.). Vyriausybė akivaizdžiai supranta, kad nepavykus įgyvendinti Krizės įveikimo plano ir galbūt papildomų tokio plano priemonių, kurių prireiktų sunkėjant ekonominei ir finansinei šalies situacijai, Lietuvą ištiktų gili finansų sistemos krizė [...]“ (Valstybės žinios. 2008, Nr. 146-5870).

¹⁶ Žr. Seimo 2008 m. gegužės 13 d. priimtą Atmintinų dienų įstatymo 1 straipsnio papildymo ir pakeitimo įstatymą (Valstybės žinios. 2008, Nr. 62-2335), kuris, be kita ko, nustatė naują atmintiną dieną („gegužės 3-ioji – 1791 m. pirmosios rašytinės Konstitucijos Europoje diena“), neužsimindamas nei apie Lenkijos Karalystę, nei apie Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę...

¹⁷ Žr. konferencijos medžiagą, nurodytą 10-oje išnašoje

¹⁸ Verta pažymėti, jog Vakarų Vokietijai prireikė ne vieno dešimtmečio, kad šalies 1949 m. Pagrindiniame Įstatyme (116 str.) vartojamas terminas „vokietis Pagrindinio Įstatymo prasme“ (vok: *Deutscher im Sinne des Grundgesetzes*) išplistų neviešame gyvenime ir būtų daugumos suprantamas ne tautybės, bet narystės valstybinėje bendruomenėje aspektu. Paprasčiau tariant, ne kiekvienas turkas, kroatas ar lietuvis, įgijęs Vokietijos pilietybę ir ją suvokiantis tik tam tikro paso (dokumento) turėjimo prasme, linkęs tapatinti save su Pagrindiniame Įstatyme nurodytu subjektu „vokietis“.

¹⁹ Žr. E. Kūris. (R)აშენის // Veidas. 2009 gegužės 11 (Nr. 19), p. 66.

²⁰ Ši institucija išties turi suverenų galių. Ji gali nuspręsti, kad tam tikras žodis (pvz., „moderatorius“) nevertotinas (vengtinas), nors jis paplites daugybėje pasaulio

valstybių (žr.: <http://www.vlkk.lt/lit/9999>). Šių eilučių autoriui sunku sutikti, kad „vedėjas“ ar „vedantysis“ tiksliai pasako tai, ką apima moderatoriaus idėja.

²¹ Žr. Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 31 d., 2008 m. birželio 30 d. nutarimus.

²² Ši Strategija patvirtinta Vyriausybės 2007 m. balandžio 25 d. nutarimu Nr. 416 (Valstybės žinios. 2007, Nr. 49-1897).

²³ Pirminė redakcija: Valstybės žinios. 1991, Nr. 33-894; įstatymas neteko galios 2000 m. birželio 16 d.

²⁴ „Lietuvos Respublikos piliečiai turi teisę emigruoti, t. y. išvykti nuolat gyventi į kitą valstybę. Ši teisė negali būti suvaržyta labiau negu nustatyta šiame įstatyme“ (Emigracijos įstatymo 1 str.).

²⁵ „Sisteminga agitacija emigruoti baudžiama pagal Lietuvos Respublikos įstatymus“ (Emigracijos įstatymo 15 str.).

²⁶ „[...] taip, kaip teisės negalima traktuoti vien kaip teksto, kuriame *expressis verbis* yra išdėstytos tam tikros teisinės nuostatos, elgesio taisyklės, taip ir Konstitucijos, kaip teisinės realybės, negalima traktuoti vien kaip jos tekstinės formos, negalima suvokti Konstitucijos vien kaip *explicitinių* (išryškinta – *aut.*) nuostatų visumos“ (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas).

²⁷ Žodis „implicitiškai“ pirmą kartą pavartotas minėtame Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarime, kategorija „implicitinės nuostatos“ – 2006 m. rugpjūčio 8 d. nutarime.

²⁸ Žr. 13-ą išnašą.

²⁹ Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas.

EUGENIJUS ŠILEIKIS